

Sanat ve Eleştiri Üzerine

Abdülkadir GÜNYAZ

Sanat Yazarı, Eleştirmen

Sanat ve eleştirisini! Kuşkusuz bir devam, tamamlayıcı değilse bile katkısı su götürmez yardımcı, gereğinde öngörölü yönlendirici gereğinde gönöl alıcı, gönendirici, ya da, haddini bildirici konumunda olan..

Plastik sanatlar alanındaki eleştiri de genel eleştiriyle uyumlu yönelişler gösterelmifitir daima. Çoğu kez, belki biraz fazlaca ilginç, bizzat o alanın sanatçılarında, yanısıra düşün ve edebiyat adamlarında kaynaklanarak..

Resim sanatı üzerine düşünme çok eski çağlara, taa rönesansa, gerçek anlamda bir resmin var olmaya başladığı döneme değin uzanır. "Oh! Che dolce cosa e guesta prospettiva!" Oh ne güzel şey bu perspektif! Diye ünlenen şaşkınlığını belirtirken Paola Uccello, rönesans çağının bu ünlü resim ustası, artık tablonun çözümlenmesi gereken bir problem oluşturduğunu anlamının hayretini sergiliyordu.. Doğal ki bu kadarla da yetinmiyordu; tıpkı çağdaşları, resim, heykel mimari üzerine düşünen çağdaşları gibi.. Rönesans dönemi kuramcılarında Alberti'nin Aristo'dan esinlenerek "Biri usun ürünü, doğadan alınma diğeri" diyerek şekil ve madde arasındaki ayrıma dikkatleri çekmesi gibi.. Gerçi ilk kez 1225-1274 yıllarında Agüino'lu Tomaso'su (Thomas d'Agüin) ile başlamıştır huristiyanağa doğanın evreninin açmak, din dışı konulara yönelme cesareti sunmak ve estetik sorunları da irdelemek.. Ne va ri ta 17.yüzyıla dek, rönesans öncesinde Vasari'yi, o yeniden doğuş çağının az önce sözünü ettiğimiz ünlü mimari Alberti'nin, Leonardo da Vinci'nin ve kimilerinin resim, heykel, mimari konuları ve sanatları üzerindeki düşüncelerini dile getirmeleri dışında adeta bir boşluk söz ko-

nusudur.

Dilerseniz Pierro Della Francesca'nın güzellik tanımlamasını da hatırlattıktan sonra yaklaşalım günümüze doğru: "Güzellik, değişik parçaların tek bir bütün içinde öylesine uyumlu birleşmesidir ki ondan tümü rselemeden ne bir şey atabilir, eksiltebilir ne de değiştirebilirsiniz."

Evet, plastik sanatlar alanında günümüze doğru etkili olabilmiş bir sanat adamı ise Fransa'nın ünlü şairi Charles Baudelaire'dir. Baudelaire, şiir sanatının evrenselliği içinde akla gelebilecek ilk beş-on büyük ustadan biridir kuşkusuz. Ne var ki diğer yandan da, genellikle gözden kaçan, fakat olabildiğince önemli bir resim ve sanat eleştirmenidir de. ylesine ki 1845 den 1861 sergilerine kadar uzanan, ressamlardan, estetik anlayışından sözeden kocaman bir cildi vardır, "Curiosits Esthetiques"ini, kimi şiirlerine bile göz atacak olsak resim sanatıyla nasıl ili dışlı olduğunu pekala görebiliriz.

"Şairi tüm eleştirmenlerin en iyisi kabul ederim" diyen Baudelaire'in "Les Phares" adlı şiirinde adlarını övgüyle andığı resamlara bakın, aradan geçen yüzelli yılı aşkın süre içinde kaybettiler mi geçerliliklerini Rubens, Leonardo da Vinci, Rembrandt, Michelangelo, Watteau, Goya, Delacroix..

Bir de yine resim sanatı üzerinde etkili olmuş, bu defa XX. Yüzyıldan bir düşün adamının adını vermekle yetinelim: Wölfflin.

Ya bizde? Bizde de öyle değil midir? Resim zerine ilk eleştirilerin, değerlendirmeleri kaleme alanlar Hilmi Ziya Ülken, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi düşün, sanat ve edebiyatçı kimlikler değil midir?.. Hele Tanpınar, onun değerlendirmeleri yaşadığı dönemin nice çok sanatçısını bizlere biraz daha gle tanıtmakta değil midir?.. Sonrasında elbet bizde de işlevleri özellikle eleştiri olanlar gündemi oluşturmaya başladılar. Ve bugüne gelince.. Günümüz Türk eleştirisinin de batıdan, arada bir izleyebildiğim kadarıyla hiç de geride olduğunu düşünemiyorum, bizim sanatçımız için de nasıl benzer düşünceler taşıyorsam..

Bu arada eleştiri nedir, ne olmalı, nasıl olmalıdır rneği sorular da gelip takılabilir aklımıza ve defalarca tartışılagelmiş bu konuları yine üstünkörü cevaplayabiliriz de.. Nesnel olmalı, ya da öznel gibilerden. Hatta yanısıra çok basmakalıp, tarafsız olmalı, objektif, bilimsel, net, açık, anlaşılır benzeri, sözüm ona cevaplarla; yanlışla doğruyu da içeren anlatımlarla..

şimdi de rh+sanat dergisindeki eleştiri yazılarımın başına, iki yanı keskin bir kılıç gibi yerleştirdiğim bir cümleyi hatırlatayım, ya da duyurayım öncelikle. Sayın şerif Mardin'den Kant kaynaklı, eleştirel bakışın gerekliliğini dile getiren bir tanımlama: "Eleştirel bakış, kritik düşünce yalnızca eleştirmek değildir, başkalarının fikirlerine bakarak karar vermemektir. Kritik düşünce, keşif, arama, o toplumsal, kültürel ortamın 'olağan'larını sürekli sorgulamaktır."

Evet, görüldüğü gibi eleştiri, yalnızca günü değil, geçmişi ve tabii geleceği de irdelemek zorundadır. Taşların yerli yerine oturması, ya da tam tersine yeniden bozulup düzenlenmesini sağlamak durumundadır eleştiri. Bizzat kendi de eleştiriye açık olarak.

Eleştiri denince neyi anlıyoruz? Çok şeyi anlamak, çok yönlü olmak ve kuşkusuz özgür, bağımsız ve mümkünse özgün. Buna mecburuz da.. Nedir mecbur olduğumuz diye sorulduğunda ise verilecek cevap doğruları, iyile-ri bulmak uğruna olacaktır ki orada da nedir doğru olan sorusu ön plana çıkartılabilir. Nedir doğru olan, neye göre.. Uzun yılların günümüze aktardığı kurallar yumağı mıdır doğrular.. Bir sanat eserinde olmazsa olmaz sandığımız kurallar demeti midir mihenk taşları ki hiç de öyle olmadığını her yaratıcı akılla bir kez daha anlamak ve kabullenmek zorunda kalmı-şızdır. Zira zaman hızla ilerlemektedir. Sosyal olaylar da öylesine giriftleşerek gelişmelere, yeni oluşumlara açıktır ki.. Geçmiş çağlarda daha çok bir önceki akıma olan tepkiden kaynaklanan yeni anlayış değişiklikleri, artık fazlaca bir değer sunmaktan çok, globalleşen dünyada her şeye karşın da-ha bir bireyselleşmenin çarkı izinde son süratle yol almaktadır.

Pekala, o zaman nedir, ne olmalıdır eleştirmenin işlevi?. Kültürel, sanatsal -tabii bu arada dünyadan, evrenden de uzak kalmamak durumundadır-birikimlerini, yetilerini pekiştirirken sezgisel duyarlılığını da her zaman can-lı ve taze tutmak durumundadır.

Bizim ülkemize gelince, sıralıyageldiklerimin yanısıra mücadele etmekle yükümlüdür eleştirmen, sanat adına, düzenin ve bireylerin zaaflarının sömürülmesini engellemek durumundadır. Zira yeni yeni oluşmaktadır bu alandaki sanatsal bilinç.. Dolayısıyla sanat evrenimiz kimi açık gözlerin sanat adına cirit attıkları, kimi kez "eşi bulunmaz bir büyük usta" kimliğine bürünerek, kimi kez "dünyaca ünlü Türk sanatçı" (ki dünyaca ünlü sanat-çının ikide bir Türkiye'de sergi açmasının kariyerine ihanet demek olduğu bile düşünülmeden) yaftası altında büyük bir sömürünün, yozlaşmanın baş-lıca nedeni olabilmektedirler..

İşlevi biraz da, belki daha çok bu olmalıdır bizim eleştirmenimizin, uyar-mak, yanlışlardan kaçınmaya yöneltmek.. Mümkünse sözüm ona sanatçıyı ve belki de daha çok sanatseveri, alıcıyı.. Yanısıra da kuşku yok ki yakalayabildiği ışığı, genç yeteneği gönendirmek, önünü açmaya çabala-mak..

NOT: Bu yazı bilimsel açmazları irdelemekten çok, bir sohbet edası içinde bazı doğruları, gerekleri vurgulamak amacına yönelik olarak kaleme alındı; umarım bir şeyler verebilmişimdir.